

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Junij 1881 (Staatsblad N. 124).

Zondag 10 November 1895. N. 933.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieën aan den Uitgever J. A. WORMSER; Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Dinsdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentieën: van 1 tot 6 regels 60 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdesgevallen en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. p. regel.

Dan de gemeene Gratie.

Door mij regeeren de koningen, en stellen de vorsten gerechtigdheid. Spreuken 8:15.

XI.

Nog nader dient op de bevestiging der Overheid, gelijk die blijkt Gen. 9:6 terstond na den Zondvloed plaats greep, teruggekomen. Zij die de instelling van de doodstraf uit dat vers wegnemen, mogen toch wel bedenken, dat ze niet enkel eene het recht verzwakkende overtuiging op criminalistisch gebied voorstaan, maar tegelijk ook de vastigheid van het Overheidsgezag losmaken. Vast ligt dat gezag dan alleen, zoo het rust in de gratie Gods. De grond onder alle gezag, dat uit den vrijen wil des menschen opkomt, kruist als het oeverzand, en alleen zoo onder dat gezag zich breed en onwrikbaar de onwederstandelijke wil van het Eeuwige Wezen uitbreidt, bezit het Overheidsgezag een fundament, waarop te bouwen valt, en waarboven men veilig woont.

Op drieërlei wijs heeft men herhaaldelijk gepoogd, hier met de menschelijke wildaard uit te komen. Van oudsher door daden van geweld en overmacht, een recht voor den veroveraar scheppend, om het volk van het land dat hij bedwong, aan zich te onderwerpen. En metterdaad stond een aldus gevestigd gezag op hechten grondslag, zoolang de veroveraar steeds de noodige militaire macht te zijner beschikking had, om zijn overmacht te handhaven. Edoch, langer ook niet. Verzwakte de macht van zijn zwaard, en zag het eerst overwonnen land kans, een macht van zekere beteekenis tegen hem over te stellen, dan brak tegen zijn gezag opstand uit, die in bloed gevestigde dwingelandij werd verbroken, en wie eerst onderdrukt werd, kwam er weer bovenop. Vandaar dan ook de gestadige woeling en onrust in streken en tijden, waarin het gezag van de Overheid nog meest uit zulke daden van overmacht was opgekomen. En wel heeft reeds vroegtijdig het recht de mening zoeken te vestigen, dat den veroveraar, althans na eenigen tijd, zijn bezit als wettig bezit moest gelaten worden, maar het springt toch in het oog, hoe deze overtuiging, die om der zonde wil wel moest gekweekt (overmits er anders geen ordelijke staat van zaken kon geboren worden) niettemin het rechtsbesef vervalscht heeft, door op groote schaal roof na moord te kronen, terwijl op privaet terrein geen moord zoo streng als juist de moord om roof gestraft wordt. Verder gaan we hier niet op in. Het volkenrecht staat met dit vraagstuk voor zijn moeilijkst probleem. Een vijandelijk leger dringt uw land binnen, en al naar gelang een veldslag, waaraan ge niets doen kunt, uitvalt, zult ge voor uw trouw aan uw vaderlandsche dynastie met eere gekroond, of als landverrader met den logel gestraft worden. Feitelijk rust hier het recht niet op een grondslag, maar hangt aan de punt van het zwaard. Geuoeg om duidelijk te maken, dat het recht van den veroveraar voor het gezag geen grondslag geeft die hecht is.

De tweede wijze, waarop men zulk een grondslag voor het gezag poogde te vinden lag in den vrijen wil des menschen. Elk mensch, zoo heette het dan, had van nature de vrije beschikking over zichzelf. Niemand kon hem van rechtswege iets doen. Gezag over hem bestond niet. Maar nu kon die mensch wel zelf door zijn vrijen wil zulk een gezag in het leven roepen. Naat hem stonden andere even vrije menschen. Blevens nu al deze menschen zoo los naast elkander staan, dan kon dit ook voor allen saam gevaarlijk worden. Het was dus wenschelijk, dat er zeker bestuur kwam, dat orde hield. En zulk een bestuur nu hebben die enkele menschen, krachtens hun vrijen wil, in het leven geroepen. Heel het stelsel der Fransche revolutie. De leer van het maatschappelijk verdrag. Maar natuurlijk ook deze grondslag lag verre van vast. Immers historisch viel nergens aan te toonen, waar die afspraak gemaakt, dit verdrag gesloten was. Het beruiste op pure fictie. Dan lag het in den aard der zaak, dat iemand alleen voor zijn eigen persoon, maar niet voor zijn kinderen zoo iets beschikken kon. Een persoon die meerderjarig werd moest dus weer vrije keuze hebben. Al verder lag het in het stelsel, dat wie morgen den dag anders wilde kiezen, daarvoor het recht moest hebben. En ook dat in een zelfde stad of dorp de één voor, de ander tegen zulk een bestuur moest kunnen kiezen, en dat er dan tengevolge op die wijs toch geen allen omvattend en overheerschend bestuur kwam. En eindelijk de derde wijs, waarop men waant dat zulk gezag ontstaat, is wat men

het best uitdrukt met te spreken van een ontstaan vanzelf. Zij die dit gevoelen voorstaan achten, dat er in de historie zekere natuurlijke draag werkt, die niet is te weerstaan. Dat ten gevolge van dien draag zekere gebeurtenissen in elkander schakelen. Dat ten gevolge van die gebeurtenissen de één naar omhoog stijgt en de ander naar omlaag daalt. En dat op die wijze zekere macht van de één groep over de andere opkomt, die zich dan ten leste in de oppermacht van een enkel man samentrekt. Dit stelsel nu schijnt veel vaster dan de beide eerstgenoemde, overmits het feitelijk op de historie paast. Het is metterdaad zoo toegegaan. Ongelukkigigerwijze echter moet dit niet enkel historische, maar tevens pantheïstische stelsel er wel toe komen, elke zedelijke keur der gebeurtenissen te laten wegvallen. De nobelste daad van een held die zijn volk bevrijdde, komt rechtens in dit stelsel geheel op dezelfde lijn te staan met de snoodste wreedheid, die het volk uitmoordt. Willem van Oranje wint gezag doordat hij zijn bloed waagt voor zijn landzaten, maar ook de Bourbons doordien ze in den Bartholomeüsnacht hun landzaten bij duizenden wreedelijk uitmoorden. Zoo gaat uit het recht elke zedelijke keur weg, en het eind der historie is, dat het gezag op het recht van den sterkste rust, maar om dan ook straks voor nog sterker arm te zwichten.

Uit dien hoofde is er voor de waardigheid, het zedelijk karakter en de vastigheid van het gezag zoo alles aan gelegen, dat het gezag besta, en gelooft worde te bestaan, bij de gratie Gods. »Gratie» is hier genomen in den zin van de »gemeene gratie», wier behandeling ons thans bezig houdt. »Bij de gratie Gods» beteekent alzoo niet, dat God aan zeker persoon, huis of dynastie een bijzondere gunste heeft verleent, als had Hij een volk of natie aan zulk een huis als privative recht overgegeven. »Gratie» beteekent ook in deze uitdrukking de genadige beschikking Gods, waardoor Hij in den chaos der zondige wereld orde schiep en de doorbrekende verwoesting der zonde stuitte. Die beschikking bestaat dus in elk gegeven geval uit twee stukken. In de eerste plaats stelt God het Overheidsgezag als zoodanig in, en ten tweede beschikt Hij in zijn voorienig bestuur wie de man zal zijn, die in een bepaalde strek en in een aangewezen land, dit zijn Overheidsgezag zal uitoefenen. Geloof nu deze voor of regent, dat hem alzo zijn gezag toekwam, en gelooven de onderdanen, dat het alzo op hem gelegd is, dan ligt in dit gezag gedaan hebben. De regel geldt dan: »Door Mij regeeren de koningen», en het apostolisch woord wordt waarheid, dat alle macht die er is, van God komt. Het gaat dan naar Jezus' zeggen tot Pilatus: »De macht die gij over Mij hebt zoudt ge niet hebben, als ze u niet van God gegeven ware». En hiermee nu ligt de grondslag van het gezag metterdaad vast, overmits de wil Gods hoog boven het wisselend karakter van onze menschelijke levenssittingen verheven, en in zichzelf absoluut. Met het dusgenaamde »Goddelijk recht» des konings, als een vorst een geprivilegeerd persoon ware, die heel een volk in eigendom had ontvangen, om er vrijmachtig over te beschikken, heeft dit regeeren bij de gratie Gods» alzo niets uitstaande. En evenmin schuilt hierin het denkbeeld der Theocratie. Theocratisch wordt een volk alleen dan geregeerd, als God zelf, zonder tusschenkomst van menschen, aan een volk, gelijk eens aan Israël, de wet geeft; en wet die dan ook uiteraard vastligt, en niet kan veranderd worden.

Dit nu zoo zijnde, is het deswege van het uiterste belang, wel te verstaan, op wat wijs deze instelling en bevestiging van het Overheidsgezag heeft plaats gehad. Wat uit de Schepping opkomt gaat vanzelf en werkt vanzelf, en behoort daarom niet afzonderlijk en opzettelijk ingezet te worden. Dit geldt b.v. van het gezag dat een vader over zijn kind uitoefent, omdat dit gezag ongemerkt en vanzelf uit de natuur van beider wederzijdsche verhouding opkomt. Maar heel anders staat het met het Overheidsgezag. In oorzondigen toestand zou er geen Overheid uit den mensch geweest zijn, gelijk er ook in het rijk der heerlijkheid geen Overheid meer uit de menschen over de menschen zijn zal. Zelfs de Christus niet. Ook Hij toch zal alsdan het Koninkrijk aan God den Vader overgeven, omdat het alles weer vanzelf naar scheppingsordinaantie toega, daar immers God alsdan zijn zal alles en in allen. Zulk Overheidsgezag uit menschen over menschen opkomend, moet dus worden inge-

steld en bevestigd. Hij die het uitoefent, moet vrij zijn tiel kunnen toonen. Het moet voor de consciëntie volkomen klaar en duidelijk zijn, dat zulk Overheidsgezag bindt aan Gods wil. Vergoet toch niet, dat zulk Overheidsgezag u op de grootste offers kan te staan komen, dat men uw geld voor zijns, uw zoon voor het slagveld van u kan wegnemen, en dat ge, hoe onschuldig ook, door verkeerde rechtspraak van uw vrijheid beroofd, ja aan den lijve kunt gestraft worden. Waar nu het Overheidsgezag zoo geweldige inbreuk op uw persoonlijk bestaan en uw persoonlijke vrijheid kan maken, is het natuurlijk noodzakelijk, dat ge in de consciëntie welbewust gebonden zijt; en om dat te kunnen zijn, dient het u van Godswege geopenbaard te zijn, dat metterdaad die God, in wien uw leven is, het alzo besteld en verordend heeft. Dan zwicht ge, anders niet.

Hoe zult ge dat nu weten? En zeker dan is Paulus' zeggen, dat alle macht die er is, uit God is, van hooge waardij. Van waardij ook wat Jezus tot Pilatus zei: Gij zoudt geen macht over Mij hebben, zoo u die niet van boven gegeven ware. En ook van waardij de verklaring van den Heere bij de Spreukendichter in de personificatie der Wijsheid: »Door Mij regeeren de koningen.» Maar toch, zonder meer bevestigd dit u niet. Ook vóór Christus' geboorte en Paulus' optreden hebben duizenden van jaren de natien en volken onder Overheden geleefd. Het Overheidsgezag is niet pas met Pilatus, tot wien Jezus sprak, of met Nero, onder wien Paulus schreef, opgekomen, en zelfs toen de Spreukendichter zijn spreuken saamstelde, hadden er reeds eeuwenlang overheden bestaan, en bestonden er nog bij menigte overheden, die geheel buiten de steer van Israël, waaronder de Spreukendichter zong. De vraag is dus, wat is dit alles een verklaring ligt, dat het Overheidsgezag alzo van Gods zijde geldt, maar ons niet zegt, hoe en waar het ingesteld en bevestigd is. Het komt hier op de instelling, op de instelling aan, op een daad of uitspraak Gods, waardoor Hij het alzo verordend heeft. Zulk een menschelijk Overheidsgezag is niet natuurlijk, maar tegematuurlig. Deswege kan het niet vanzelf gelden, maar geldt alleen krachtens een ordinaantie Gods. Die ordinaantie nu waar ligt die? Waar is het Overheidsgezag ingesteld en bevestigd?

Hierop nu hebben onze vaders steeds geantwoord, door te verwijzen naar Gen. 9:6. Iets wat zoo waar is, dat ze bij Rom. 13:1 in de Kanttekeningen er bij voegen, dat de Overheid in Gen. 9:6 »de macht ontvangen had om met den dood te straffen.» En »macht ontvangen» dat is het, waarop het hier aankomt. Gij, mensch, beweet macht over uw medemenschen te hebben, eilieve, van wien hebt ge die macht? Die macht kunt ge niet uit u zelf hebben. Ook kunnen uw medemenschen u die macht niet gegeven hebben, want dan moesten ze die eerst zelve bezitten, en niemand van u is zijn eigen meester, want niemand leeft zich zelve, en niemand sterft zich zelve, maar allen saam behooren we aan onzen God toe, die alleen over ons te zeggen heeft. Blijft dus de vraag: Hoe, van waar, wanneer hebt gij die macht ontvangen?

Ten zeerste verzoeken we onze lezers hierop al den nadruk te leggen, die er op liggen moet. Het eenig ware standpunt toch, dat de Schrift ons aanwijst, is dit, dat we als menschen van nature over niets heerschappij hebben. Alle heerschappij komt aan God en Gode alleen toe. Zijns is alles, niet het uwe. En gij hebt over niets, wat dan ook, te zeggen, tenzij God er u zeggenschap over verleent. Lees het scheppingsverhaal maar. In Gen. 1:26 en 28 wordt den mensch een heerschappij verleend, en wel een heerschappij over de vischen der zee en over het gevogelte des hemels en over het veer. In de tweede plaats wordt in Gen. 1:28 den mensch heerschappij over de aarde gegeven. En in de derde plaats ontving hij heerschappij »over het zaadzaamende kruid en over alle geboomte met boomvrucht» (vs. 30). Eerst was dit alles van God alleen, niet van den mensch; en nu geeft God het aan den mensch, en eerst doordien dat God het hem geeft, verkrijgt de mensch er macht, heerschappij en beschikkingsrecht over. Zelfs eten wat eetbaar was, mocht de mensch niet zonder Gods toestemming. Vandaar dat er in Gen. 2:16 staat: Van alle boom dezes hofs zult ge vrijelijk eten, maar ook dat er op volgt: Ge moet afbliven van dien éénen boom. Dit nu had natuurlijk geen zin gehad, als de mensch krachtens zijn natuur zelf over alles te beschikken had. En zoo hing metterdaad aan dezen éénen boom, waarvan God het eten van de vrucht verbood, de principiele, alles beheerschende vraag, of God, dan wel of

de mensch heer en soverein over deze schepping was. Had God recht om het eten toe te staan of te verbieden, dan was Hij Souverein. Had daarentegen de mensch recht en macht, om tegen Gods verbod in, over dien boom als over het zijne te beschikken, dan was God geen Souverein over de wereld, maar stond het zeggenschap over heel de wereld aan den mensch. Zoo blijkt tevens waarom in het verbod om van dien boom te eten, heel de quaestie van Gods soevereiniteit en oppermacht inzakt.

Staat het nu hierdoor vast, dat een mensch zelfs over een dier of boom, tot zelfs over een worm en insect geen macht heeft, tenzij God hem die macht verleent, dan spreekt het toch wel vanzelf, dat veel minder nog iemand zich als Overheid kan opwerpen, om zich macht en zeggenschap over een mensch, ja over miljoenen menschen tegelijk, aan te matigen; en dat zulk een macht en zulk een zeggenschap alleen dan bestaanbaar is, zoo God die heerschappij van een mensch over menschen instelt en verordent. Rechtsgeleerden, die het recht vóór Christus zullen opbouwen, geven dus op hoogst onnadankende wijze, geheel den grondslag van het recht prijs, indien ze niet duidelijk aantoonen, waar die opdracht van macht van een mensch over menschen heeft plaats gehad, en juist daarom berokkent de rechtstudie zichzelf zoo onberekenbare schade, zoo ze Gen. 9:6 gillpen laat, of er, als over een verouderd verbod, overheen glijd. Volstrekt toch niet enkel de doodstraf, maar ook de instelling zelve van een Overheid wordt dan losgelaten.

Vraagt ge nu, waar het eerst heerschappij door God van een mensch over een mensch is ingesteld, dan moet verwezen worden naar Gen. 3:16, waar God, na den val, tot de vrouw spreekt: »Tot uwe man zal uw heerscheer zijn, en hij zal heerschappij over u hebben.» De Kanttekenaren voegen hierbij: »D. i. gij zult gehouden zijn u naar uws mans wil te voegen, en hij zal macht over u hebben, om over u te gebieden, hetwelk u naar den vleeschelustig zal zijn, terwijl het u vóór den val niet dan lieflijk was.» Metterdaad dus het verleen van een macht, van een zeggenschap, van een recht om te gebieden. De afhankelijkheid bestond hier krachtens de schepping vanzelf, maar zoo dat de vrouw niet anders wilde. Te volgen was haar toen een vanzelfheid. Toen kwam er alzo geen gebieden te pas, en was er geen sprake van heerschappij. Maar nu de twee willen tegenover elkander kwamen te staan, nu moest er orde in den chaos geschapen, en daarom stelt God alzo de heerschappij van den man over de vrouw in. Van nature is thans de invloed van de vrouw op den man veel sterker dan de invloed van den man op de vrouw; maar als het op zeggenschap, op beslissing, op beschikking en op het stellen van orde en regel aankomt, is de man van Godswege met autoriteit over zijn vrouw bekleed. Metterdaad nu draagt reeds deze maritale macht in zekeren zin het karakter van overheidsmacht, want het is de macht aan een mensch over een mensch verleend, zoodat de één mensch moet zwichten voor den ander, overmits God het alzo gebiedt en verordent. Het is volkomen waar, dat de man in den regel de sterkere is, en als zoodanig eenige feitelijk overmacht bezit; maar dit schiept nog geen hoogheidsrecht. Wel echter schuilt dit hoogheidsrecht in de heerschappij die hem hier uitdrukkelijk over de vrouw verleend wordt.

Intusschen ligt er nog zekere afstand tusschen de instelling van heerschappij van mensch over mensch in den kleinen kring van het huisgezin en den grooten kring der menschelijke samenleving in natien en volkeren. Een tijdlang kan de huislijke inrichting door het patriarcale gezag zich ook uitstrekken tot het verband van geslachten, familien en stammen. Maar als de menschheid, zich alzo verenigvuldigend, een te groot terrein gaat beslaan, raken de geslachten en familien van elkaar af, komen op te grooten afstand van elkaar te wonen, en ten slotte is dit maritale gezag, dat zich vanzelf ook over de kinderen der vrouw uitstrekt, niet meer in staat geheel de samenleving te dekken. Op die wijs ontstaat er dan behoefte aan een Overheidsgezag, dat niet meer uit den huislijken kring opstaat, en een mechanisch karakter draagt. Mechanisch, omdat het hoofd dan niet meer organisch met zijn onderdanen in bloedverwantschap of maagschap bestaat. Reeds vóór den Zondvloed moet dan ook zulk gezag wel zijn opgekomen. Edoch, nu rees de vraag, of dan zulk gezag, dat niet organisch uit de familie opkwam, als een van God verleende heerschappij kon gelden. Daarover nu vindt ge vóór den Zondvloed geen enkele openbaring.

En daarom nu juist is het van zoo overwegend gewicht, dat God de Heere juist deze heerschappij, na den Zondvloed, bevestigd, gelijk onze vaders het uitdrukten. Waardoor nu kan zulk een heerschappij alleen in absolute zin bevestigd worden? En dan luidt het antwoord: »Alleen daardoor, dat God de Heere het gezag, de autoriteit van een mensch over een mensch absoluut maakt.» En absoluut nu wordt het gezag van een mensch over een mensch alleen daardoor, dat God hem het recht verleent, om over leven en dood van een mensch te beschikken. Waar die macht, waar zulk een heerschappij verleend is, daar is noodzakelijkerwijze het meest absolute gezag over menschen aan een mensch toegekend, en alzo het Overheidsgezag in volstrekte zin bevestigd. Welnu, dit is het juist wat God na den Zondvloed doet. Adam had toen Kain Abel doodslag, nog niet het recht, om Kain deswege te doden. Veeler stelt God zich hiertegen. Maar na den Zondvloed, stelt God voor Noach en al zijn nakomelingen, dus ook voor ons, de ordinaantie in, dat het bloed van den bloedvergietter door een mensch zal moeten, en dus ook mogen, vergoten worden. Hieruit af te willen leiden dat dan ook onwillekeurige manslag met den dood zou moeten gestraft worden, is natuurlijk ongegrond. Zoo zijn Gods ordinaantien niet. Als er staat: »In het zweet uws aanschijns zult ge brood eten;» bedoelt dit volstrekt niet, dat niemand brood mag eten, tenzij hij eerst van het werk gezwet hebbe. Al zulke uitlegging doet veelzeker aan Gods Woord geweld aan. Zulke ordinaantien zijn geen wetsbepalingen uit een strafwetboek, maar Goddelijke instellingen met een rijke kiem, die zich vanzelf ontwikkelen zal. En zoo is het dan ook geschied, dat uit deze ordinaantie zich vanzelf en het Overheidsgezag en het recht om den moordenaar te doden, in goede orde en onder nadere regeling, ontwikkeld heeft. Al wie nu zegt, dat de menschen onderling dit zoo beschikt hebben, en dat hiervoor geen ordinaantie, geen instelling van Gods zijde noodig was, herhalen eenvoudig de zonde van het Paradijs. Gelijk Adam zelfs van geen boom mocht eten, weder verlot van Gods zijde, zoo mag ook geen Overheid over ons menschen heerschen, zonder Gods bestel. En wie dat toch doet, doet als Adam, toen hij van den verboden boom at, en gaat met Adam uit van de stelling, dat de mensch zelf zijn zaak beschikken kan, zonder dat God hem dat recht verleent. Resultaat is derhalve, dat in Gen. 9:6 en het Overheidsgezag bevestigd, en de doodstraf ingesteld is, niet alleen voor toen, maar voor alle tijden, voor al Noachs nakomelingen, en dus ook voor ons en onze nakomelingen, tot aan de wederkomst des Heeren op de wolven.

„Als een brandend vuur.“

Dies zeide ik: Ik zal mij niet bedenken, en niet meer in zijnen naam spreken. Maar het werd in mijn hart als een brandend vuur, besloten in mijne beenderen; en ik bevoelde mij om te verdragen, maar kon niet. Jeremia 20:9.

»Waren onze harten niet brandende in ons, als Hij tot ons sprak op den weg?» Aldus vroeg Kleopas aan Lukas, toen ze op den Panschoor van Jeruzalem. En met dat »branden» van het hart bedoelde hij, dat het hart hun warm was geworden, dat het hart hun in gloed was gezet, dat er een prikkel, een drang was gaan werken, die hun geen rust liet, en dat die sterke actie op hun hart was uitgegaan van Jezus. Hun Jezus, hoerzoo ook noch door Lukas noch door Kleopas herkend, had die vólk in door die vólk dien gloed in hen ontloken. »Brandende van nieuwsgierigheid», is de naam dit verhaal ontloende zeggwijs, die nog onder ons gangbaar is, ook al tast en voelt wie nadenkt, dat »nieuwsgierigheid» het woord niet is, om uit te drukken wat de Emmausgangers innerlijk veteerde. Wat zij onder hun voortwandelen en spreken met Jezus ondervonden hadden was de werking op hun hart van een heerlijk, geheimzinnig, macht, een werking die ze eerst van anderen begrepen, en die toch zoo sterk was, dat ze er geen weerstand aan konden bieden. Iets zoodals Jacob het erover toen hij uitriep: »Gewisselijk, de Heere is aan deze plaats en ik heb het niet geweten.» Of sterker nog, zoodals Jeremia het ten slotte voor zijn God moest bekennen. »Het werd als een vuur, een brandend vuur, besloten in mijn beenderen, en ik bevoelde mij om het te verdragen, maar ik kon niet.» En nu vergeten we in het minst niet dat dit bij Jacob, bij Jeremia, en zoo ook bij Kleopas gansch buitengewoon ontmoeting gold, zoodals die ons niet voorkomen. In letterlijken zin passen alzo deze sterke